تاریخ تئاتر جهان

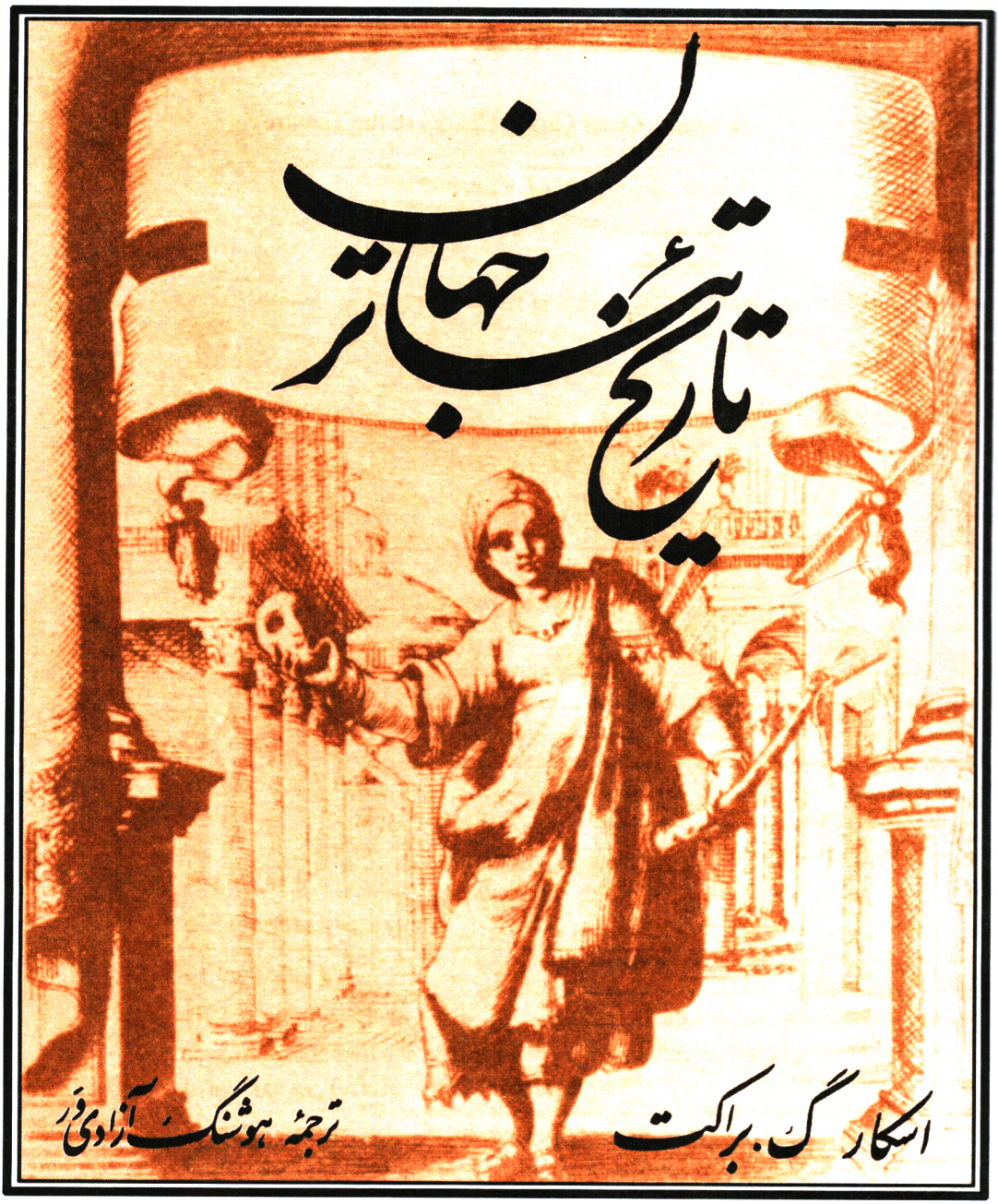

اسکار گ. براکت

ترجمهٔ هوشنگ آزادی‌ور

انتشارات مروارید

فهرست

پیشگفتار ۱۱

۱
خاستگاههای تئاتر (۲۸)

نظریه‌ی خاستگاه آیینی..... ۳۰
فایده و معنای آیین..... ۳۲
نظریه‌های دیگر درباره‌ی خاستگاه تئاتر..... ۳۷
آیین در مصر باستان و خاور نزدیك..... ۴۳
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۵۱
زیرنویسهای فصل اول..... ۵۳

۲
تئاتر و درام در یونان باستان. (۵۴)

خاستگاه تراژدی..... ۶۰
دیونوسیای شهر در سده‌ی ششم پیش از میلاد..... ۶۴
تراژدی در سده‌ی پنجم پیش از میلاد..... ۶۶
نمایش ساتیر..... ۷۱
کمدی یونانی در سده‌ی پنجم پیش از میلاد..... ۷۲
جشنواره‌های دراماتیك در سده‌ی پنجم پیش از میلاد..... ۷۶
گزینش نمایشنامه و سرمایه‌گذاری..... ۷۹
بازیگران و بازیگری..... ۸۰
همسرایان..... ۸۲
موسیقی و رقص..... ۸۵
لباس و صورتك..... ۸۷
معماری تئاتر..... ۹۲
تالار نمایش و تماشاگران..... ۹۹

درام یونان پس از سده‌ی پنجم پیش از میلاد..... ۱۰۱
تئاتر آتن در سده‌ی چهارم پیش از میلاد..... ۱۰۷
تئاتر هلنی..... ۱۰۹
نمایش میم در یونان..... ۱۱۷
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۱۲۰
زیرنویسهای فصل دوم..... ۱۲۳

۳

تئاتر و درام رومن (۱۲۸)

تئاتر اتروسك..... ۱۳۰
زمینه‌ی تمدن رومن..... ۱۳۲
جشنواره‌های رومن..... ۱۳۴
درام در قلمرو رومیها..... ۱۳۷
سرگرمیهای دیگر..... ۱۴۷
چگونگی تولید نمایش..... ۱۵۰
ساختمان تئاتر رومن..... ۱۵۲
ساختمانهای دیگر برای نمایشهای تفریحی..... ۱۵۷
صحنه..... ۱۵۹
بازیگران و بازیگری..... ۱۶۲
صورتك و لباس..... ۱۶۶
موسیقی..... ۱۶۹
افول تئاتر رومن..... ۱۷۰
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۱۷۲
زیرنویسهای فصل سوم..... ۱۷۴

۴

شرق و غرب در تلاقی هزار ساله (۱۷۸)

امپراطوری بیزانس..... ۱۷۹
تئاتر بیزانس..... ۱۸۲
ظهور اسلام..... ۱۸۷
نمایش در هند..... ۱۸۸
درام سانسکریت..... ۱۹۰
تئاتر در چین..... ۱۹۶
اروپای غربی..... ۲۰۰
تئاتر از ۵۰۰ تا ۹۰۰ میلادی..... ۲۰۳
درام عبادی..... ۲۰۶
درام عبادی در صحنه..... ۲۱۳
عید احمقها..... ۲۱۵
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۲۱۷
زیرنویسهای فصل چهارم..... ۲۲۱

۵

تئاتر و درام در اواخر قرون وسطی (۲۲۴)

اجرای نمایش در خارج از کلیسا..... ۲۲۷
درامهای بومی مذهبی..... ۲۳۰
تهیه و تولید نمایش..... ۲۳۳
کارگردان..... ۲۳۵
بازیگران و بازیگری..... ۲۳۸
لباسهای نمایش..... ۲۴۱
صحنه‌ی نمایش در اواخر قرون وسطی..... ۲۴۲

صحنه‌پردازی..... ۲۴۶
افکتهای مخصوص..... ۲۴۹
تماشاگران و تالارهای نمایش..... ۲۵۱
شکلهای دراماتیك غیرمذهبی..... ۲۵۴
نمایشهای فارس در قرون وسطی..... ۲۵۴
نمایشهای اخلاقی..... ۲۵۷
نمایشهای مجلسی (انجمنهای ادبی)..... ۲۶۳
میان پرده‌ها..... ۲۶۴
مسابقات لال بازی و بدل پوشی..... ۲۶۶
مراسم درباری و نمایشهای خیابانی..... ۲۷۰
زوال و دگرگونی درام قرون وسطایی..... ۲۷۳
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۲۷۵
زیرنویسهای فصل پنجم..... ۲۷۸

۶

رنسانس ایتالیا

(۲۸۲)
آرمان نئوکلاسیك..... ۲۹۰
اینترمتسو و اپرای ایتالیایی..... ۲۹۴
توسعه‌ی شیوه‌های جدید صحنه‌پردازی..... ۲۹۵
تحولات معماری تئاتر..... ۳۰۶
وسایل فنی و افکتهای مخصوص..... ۳۱۱
نورپردازی در صحنه..... ۳۱۶
کمدیا دل آرته..... ۳۱۸
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۳۲۹
زیرنویسهای فصل ششم..... ۳۳۲

۷

تئاتر انگلیس

از قرون وسطی تا سال ۱۶۴۲

(۳۳۶)
دانش‌آموختگان..... ۳۴۵
شکسپیر و معاصرانش..... ۳۴۸
درام نویسان جاکوبی و کارولاینی..... ۳۵۶
قوانین دولتی برای تئاتر..... ۳۵۹
گروههای بازیگری..... ۳۶۲
تئاترهای عمومی..... ۳۷۰
تئاترهای خصوصی..... ۳۸۱
صحنه‌پردازی، وسایل صحنه، و افکتهای مخصوص..... ۳۸۶
لباس..... ۳۹۰
تماشاگران..... ۳۹۲
بالماسکه‌های دربار استوارت..... ۳۹۴
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۴۰۱
زیرنویسهای فصل هفتم..... ۴۰۵

۸

تئاتر اسپانیا تا ۱۷۰۰

(۴۰۸)
درام مذهبی در اسپانیا..... ۴۱۱
آغاز درام غیرمذهبی..... ۴۱۴
تئاتر حرفه‌ای اولیه در اسپانیا..... ۴۱۶
لوپه دِ وگا و معاصرانش..... ۴۱۸
کالدِرون و معاصرانش..... ۴۲۰
کورالها (تئاترهای عمومی)..... ۴۲۲
شرکتهای نمایشی..... ۴۲۷
بازیگران و بازیگری..... ۴۲۹

لباس..... ۴۳۲
صحنه و صحنه‌پردازی..... ۴۳۳
سرگرمیهای درباری..... ۴۳۵
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۴۳۹
زیرنویسهای فصل هشتم..... ۴۴۲

۹

تئاتر فرانسه از ۱۵۰۰ تا ۱۷۰۰ (۴۴۴)
تئاتر درباری و تئاتر مدارس در فرانسه پیش از ۱۶۰۰..... ۴۴۵
تئاتر عمومی در پاریس پیش از ۱۵۹۵..... ۴۴۹
تئاتر عمومی ۱۵۹۵ـ ۱۶۲۵..... ۴۵۲
پیروزی آرمان نئوکلاسیك..... ۴۵۷
شرکتهای نمایشی ۱۶۲۵ـ۱۶۶۰..... ۴۶۵
تئاترهای عمومی ۱۶۲۵ـ۱۶۶۰..... ۴۶۸
صحنه‌پردازی در تئاترهای عمومی ۱۶۲۵ـ۱۶۶۰..... ۴۷۰
پیروزی شیوه‌ی ایتالیایی در صحنه‌پردازی ۱۶۴۰ـ۱۶۶۰..... ۴۷۲
فرانسوی شدن شیوه‌های ایتالیایی ۱۶۶۰ـ۱۷۰۰..... ۴۷۵
درام فرانسوی ۱۶۶۰ـ۱۷۰۰..... ۴۸۰
شرکتهای نمایشی در فرانسه ۱۶۶۰ـ۱۷۰۰..... ۴۸۸
سازمان شرکتهای بازیگری در فرانسه..... ۴۹۰
معماری و صحنه پردازی ۱۶۶۰ـ۱۷۰۰..... ۴۹۶
پایان سده‌ی هفدهم..... ۴۹۸
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۵۰۰
زیرنویسهای فصل نهم..... ۵۰۲

فهرست اعلام ۵۰۵

به نام خدا

پیشگفتار مترجم

کتابی که پیش روی شماست جلد اول از نخستین تاریخ جامع تئاتری است که در اختیار خواننده‌ی فارسی زبان قرار می‌گیرد. مؤلف کتاب کوشیده است چکیده‌ی آنچه را که مربوط به فعالیتهای تئاتری در جهان است در حجم نسبتاً محدودی گرد آورد. کتاب حاوی‌ی تحول شیوه‌های بی‌شماری است که نمایشگران همه‌ی کشورهای غرب و شرق برای ارتباط با تماشاگر پیش گرفته‌اند: تشکیل گروه، تهیه‌ی دکور، لباس محل اجرا، شیوه‌های گوناگون بازیگری و بیان و شخصیت پردازی و صحنه آرایی، طبقه بندی‌ی تماشاگران در طول اعصار، و حتی تعداد اجراهای سالانه و قیمت بلیت ورودی و دستمزد بازیگران و بسیاری نکات جزیی دیگر که سرنوشت تئاتر را رقم زده‌اند. کتاب حاضر علاوه بر آن که تصویر کامل و روشنی از تئاترو نمایش را برای پویندگان و محققان ترسیم می‌کند، برای همه‌ی دست اندرکاران تئاتر، و حتی سینما، از بازیگر و نویسنده و کارگردان و طراح، تا معمار و منتقد و صاحبان و گردانندگان، و چه بسا تماشاگران، مفید و مغتنم است. رهیافت علمی‌ی این کتاب با تئاتر برخوردی زنده و پویا دارد. هر تغییر، تحول و جنبشی را در ارتباط با ریشه‌های تاریخی، نیازهای اجتماعی و اقتصادی، فرایافتهای فکری و عقیدتی، و دستاوردهای فنی‌ی دورانش بازرسی می‌کند. مؤلف هرگز در دام افسانه‌ها و خیالپردازیهایی که معمولاً در اسناد باستانی وجود دارند نمی‌افتد و اسناد و گزارشهای بی‌شمار و تاریخهای کهنه و تازه‌ی تئاتر را زیر و رو می‌کند، و می‌کوشد سره را از ناسره باز شناساند. لذا خواننده ضمن آن

۱۰
تئاتر شرق

چین..... ۱۷
ژاپن..... ۴۲
تئاتر در کشورهای دیگر شرق..... ۷۶
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۸۴
زیرنویسهای فصل دهم..... ۸۷

۱۱
تئاتر انگلستان ۱۶۴۲ـ۱۸۰۰

فعالیتهای تئاتری در ۱۶۴۰ـ۱۶۶۰..... ۹۱
بازگشایی تئاتر..... ۹۳
شرکتهای نمایشی ۱۶۶۰ـ۱۷۰۰..... ۹۵
درام انگلیسی ۱۶۶۰ـ۱۷۰۰..... ۹۷
درام انگلیسی ۱۷۰۰ـ۱۷۵۰..... ۱۰۳
قوانین دولتی برای تئاتر..... ۱۰۹
درام انگلیسی ۱۷۵۰ـ۱۸۰۰..... ۱۱۱
نمایشنامه‌نویسی..... ۱۱۵
سیاستهای مالی..... ۱۱۶
معماری تئاتر..... ۱۲۱
صحنه‌پردازی..... ۱۲۵
طراحی لباس ۱۶۶۰ـ۱۸۰۰..... ۱۳۳

بازیگری و بازیگران ۱۶۶۰ـ۱۸۰۰..... ۱۳۸
تماشاگران و اجراها..... ۱۴۹
تئاترهای محلی..... ۱۵۱
تئاتر مهاجرنشینهای امریکایی..... ۱۵۲
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۱۵۶
زیرنویسهای فصل یازدهم..... ۱۵۹

۱۲
تئاتر ایتالیا، فرانسه و اسپانیا
در سدهٔ هجدهم

تحول طراحی صحنه در ایتالیا..... ۱۶۷
درام ایتالیایی در سدهٔ هجدهم..... ۱۷۷
درام فرانسوی در سدهٔ هجدهم..... ۱۸۳
گروههای نمایشی در پاریس..... ۱۹۱
درام‌نویسی در فرانسه..... ۲۰۰
بازیگران و بازیگری..... ۲۰۰
معماری تئاتر..... ۲۰۷
صحنه‌پردازی..... ۲۰۹
طراحی لباس..... ۲۱۲
تئاتر اسپانیا ۱۷۰۰ـ۱۸۰۰..... ۲۱۴
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۲۱۸
زیرنویسهای فصل دوازدهم..... ۲۲۱

۱۳
تئاتر اروپای شمالی و شرقی
در سدهٔ هجدهم

تئاتر درباری در آلمان..... ۲۲۸
تئاتر یسوعی..... ۲۳۰
نخستین تئاترهای عمومی در آلمان..... ۲۳۴
اصلاحات گتشد و نویبر..... ۲۳۷
شرکتهای نمایشی ۱۷۴۰ـ۱۷۷۰..... ۲۴۱
درام آلمانی ۱۷۴۰ـ۱۷۸۷..... ۲۴۳
بنای تئاتر ملی در آلمان..... ۲۴۸
ف. ل. شرودر..... ۲۵۱
تحول نمایش در سدهٔ هجدهم..... ۲۵۴
ایفلند و کوتسبو..... ۲۵۸
گوته، شیلروکلاسیسم وایمار..... ۲۶۰
تئاتر و درام در کشورهای دیگر اروپای شمالی..... ۲۶۸
تئاتر روسیه تا ۱۸۰۰..... ۲۷۴
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۲۸۱
زیرنویسهای فصل سیزدهم..... ۲۸۵

۱۴
تئاتر اروپا و آمریکا
در نیمهٔ اول سدهٔ نوزدهم

بنیادهای نظری رمانتیسم..... ۲۹۳
درام رمانتیك در آلمان..... ۲۹۵
درام مابعد رمانتیك در آلمان..... ۲۹۸
وضع تئاترهای آلمان..... ۳۰۴
تئاتر فرانسه ۱۷۸۹ـ۱۸۱۵..... ۳۱۲
درام فرانسوی ۱۸۰۰ـ۱۸۵۰..... ۳۱۳
شرایط تئاتری در فرانسه ۱۸۰۰ـ۱۸۵۰..... ۳۱۸
کارگردانی و بازیگری در فرانسه ۱۸۰۰ـ۱۸۵۰..... ۳۲۰
صحنه‌پردازی، لباس و نور در فرانسه ۱۸۰۰ـ۱۸۵۰..... ۳۲۵
ایتالیا و اسپانیا در نیمهٔ اول سدهٔ نوزدهم..... ۳۳۳
تئاتر و درام روسی ۱۸۰۰ـ۱۸۵۰..... ۳۳۵
گرایشهای تئاتر انگلیسی ۱۸۰۰ـ۱۸۴۳..... ۳۴۲
درام انگلیسی ۱۸۰۰ـ۱۸۵۰..... ۳۴۶
شرایط تئاتری در انگلستان ۱۸۰۰ـ۱۸۴۳..... ۳۵۰
مك رِدی و وِستریس..... ۳۶۲
تئاتر امریکایی ۱۷۸۲ـ۱۸۱۵..... ۳۶۸
گسترش تئاتر امریکایی ۱۸۱۵ـ۱۸۵۰..... ۳۷۴
نگاهی به منابع تئاتر تاریخ تئاتر..... ۳۹۵
زیرنویسهای فصل چهاردهم..... ۳۹۹

۱۵

تئاتر و درام در اروپا و آمریکا
در اواخر سدهٔ نوزدهم

طلیعه واقعگرایی..... ۴۱۲
درام فرانسوی ۱۸۵۰ـ۱۹۰۰..... ۴۱۳
شرایط تئاتر در فرانسه ۱۸۵۰ـ۱۹۰۰..... ۴۱۸
درام انگلیسی ۱۸۵۰ـ۱۸۹۰..... ۴۲۸
شرایط تئاتری در انگلستان ۱۸۴۳ـ۱۸۶۰..... ۴۳۶
نمایشهای انگلیسی ۱۸۸۰ـ۱۹۰۰..... ۴۵۰
تئاتر ایتالیا و اسپانیا ۱۸۵۰ـ۱۹۰۰..... ۴۵۹
تئاتر و درام روسی ۱۸۵۰ـ۱۹۰۰..... ۴۶۲
تئاتر آلمان و اتریش ۱۸۵۰ـ۱۹۰۰..... ۴۷۱
واگنر و ساکس ـ ماینینگن..... ۴۷۵
تئاتر امریکایی ۱۸۵۰ـ۱۸۷۰..... ۴۸۵
تئاتر امریکایی ۱۸۷۰ـ۱۸۹۵..... ۴۹۴
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر..... ۵۰۹
زیرنویسهای فصل پانزدهم..... ۵۱۲
فهرست اعلام..... ۵۱۹

فهرست

۱۶
طلیعه‌های تئاتر نوین (۱۸۷۵-۱۹۱۵)

ایبسن ۱۳
زولا و طبیعت‌گرایان فرانسوی ۱۸
آنتوان و تئاتر لیبر ۲۲
فرایه بونه و واقعگرایی در آلمان ۲۵
تئاتر مستقل، و واقعگرایی در انگلستان ۲۸
ادامه‌ی سنت در تئاتر انگلستان ۱۹۰۰-۱۹۱۴ ..... ۳۵
تئاتر هنریِ مسکو، و واقعگرایی در روسیه ۳۸
احیای آرمانگرایی در فرانسه ۴۶
آپیا و کریگ ۵۰
استریندبرگ و فروید ۵۶
تئاتر و درام آرمانگرا در آلمان ۵۹
تئاتر ناواقعگرا در انگلستان ۶۵
رنسانس ایرلندی ۷۰
آرمانگرایی روسی ۷۲
احیای آرمانگرایی در فرانسه ۷۸
تئاتر ایتالیا و اسپانیا، ۱۸۷۵-۱۹۱۵ ..... ۸۰
تئاتر آمریکا، ۱۸۹۵-۱۹۱۵ ..... ۸۲
نوآوریهای عمده‌ی فنی، ۱۸۷۵-۱۹۱۵ ..... ۹۱
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر ۹۴
زیرنویس‌های فصل ۱۶ ..... ۹۸

۱۷
تئاتر در اروپا و آمریکا بین دو جنگ جهانی

تئاتر و درام آلمان، ۱۹۱۵-۱۹۴۰ ..... ۱۰۸

تئاتر و درام در فرانسه، ۱۹۱۵–۱۹۴۰ ..... ۱۲۱
تئاتر و درام در ایتالیا، ۱۹۱۵–۱۹۴۰ ..... ۱۳۶
تئاتر و درام در اسپانیا، ۱۹۱۵–۱۹۴۰ ..... ۱۴۰
تئاتر و درام در روسیه‌ی شوروی، ۱۹۱۷–۱۹۴۰ ..... ۱۴۳
تئاتر و درام در انگلستان، ۱۹۱۵–۱۹۴۰ ..... ۱۵۴
تئاتر و درام در آمریکا، ۱۹۱۵–۱۹۴۰ ..... ۱۶۵
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر ۱۸۳
زیرنویس‌های فصل ۱۷ ..... ۱۸۷

۱۸
تئاتر و درام جهان، ۱۹۴۰–۱۹۶۰

تئاتر و درام فرانسوی، ۱۹۴۰–۱۹۶۰ ..... ۱۹۸
تئاتر و درام آلمانی، ۱۹۴۰–۱۹۶۰ ..... ۲۱۰
تئاتر و درام آمریکایی، ۱۹۴۰–۱۹۶۰ ..... ۲۱۸
تئاتر و درام انگلیسی، ۱۹۴۰–۱۹۶۰ ..... ۲۲۷
تئاتر و درام در ایتالیا و اسپانیا، ۱۹۴۰–۱۹۶۰ ..... ۲۳۵
تئاتر و درام در شوروی، ۱۹۴۰–۱۹۶۰ ..... ۲۴۱
تحولات جهانی در تئاتر ۲۴۴
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر ۲۴۶
زیرنویس‌های فصل ۱۸ ..... ۲۵۰

۱۹
تئاتر آفریقا

برخی ملاحظات و مسائل بنیادین ۲۵۹
تئاتر نیجریه ۲۶۴
سیرالئون ۲۷۶
کنیا ۲۷۹
اوگاندا ۲۸۲
تانزانیا ۲۸۶
زامبیا، زیمبابوه و بوتسوانا ۲۸۸
موزامبیک، گینه بیسائو، سائوتومه و پرینسیپه، و کیپ ورده ۲۹۱
سنه‌گال ۲۹۲
ساحل عاج ۲۹۶
مالی و کامرون ۲۹۸
جمهوری خلق کنگو، و کنگو ۳۰۱
آفریقای جنوبی ۳۰۴
آفریقای شمالی ۳۱۹
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر ۳۲۳
زیرنویس‌های فصل ۱۹ ..... ۳۲۶

۲۰
تئاتر غرب، ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم

تئاتر و درام ایتالیا، از ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم ۳۳۴
تئاتر و درام روسی، از ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم ۳۴۰
تئاتر و درام در چکسلواکی، از ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم ۳۴۷
تئاتر و درام لهستان، از ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم ۳۵۱
تئاتر و درام در آلمان، از ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم ۳۵۹
تئاتر و درام در فرانسه، از ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم ۳۷۳
زیرنویس‌های فصل بیستم ۳۸۹

۲۱
تئاتر انگلستان و امریکا
از دهه‌ی ۱۹۶۰ تا پایان سده‌ی بیستم

تئاتر و درام انگلستان ۳۹۷
تئاتر و درام امریکا ۴۱۷
نگاهی به منابع تاریخ تئاتر ۴۶۴
زیرنویس‌های فصل ۲۱ ..... ۴۶۸
ضمیمه ۴۷۸
کتابشناسی سه جلد ۴۸۷
نمایه ۵۰۳

۱
خاستگاههای تئاتر

عناصر تئاتری و دراماتیك را در هر جامعه‌ی انسانی می‌توان سراغ کرد، صرف نظر از آن که این جوامع پیشرفته و پیچیده باشند یا نباشند. این عناصر در رقصها و مراسم مردم ابتدایی همان قدر بارزند که در مبارزات سیاسی، راهپیماییها، مسابقات ورزشی، مراسم مذهبی، و حتی در بازیهای کودکان ما. پیداست غالب شرکت‌کنندگان در این گونه فعالیتها خود گمان نمی‌کنند در فعالیتی تئاتری حضور دارند، با آن که در آنها تماشاگر، دیالوگ (گفتگو)، و برخورد عقاید به کار گرفته می‌شود. باید متذکر شد که میان تئاتر به عنوان یك شکل هنری، و بهره‌برداری‌ی ضمنی از عناصر تئاتری در فعالیتهای دیگر معمولاً تمایزی قایل می‌شوند. این تمایز بویژه در اینجا حائز اهمیت است، زیرا بدون آن نمی‌توان تاریخ پیوسته‌ای را از همه‌ی شیوه‌های تئاتری‌ی موجود در فعالیتهای متنوع انسانی در طول قرنها بنا کرد. لذا این کتاب در درجه‌ی اول به تئاتر به عنوان یك نهاد می‌پردازد، و خاستگاهها و تحولات آن را پی می‌گیرد.

در جستجوی توضیح خاستگاه تئاتر تاریخنویسان تا حد زیاد متکی به نظریه‌اند، زیرا مدارك قابل اعتماد در این زمینه فراوان نیست. برای پاسخ دادن به این سؤال که «تئاتر چگونه به وجود آمد؟» تاریخنویس ناچار است زمانی را مجسم کند که عناصر تئاتری وجود نداشتند؛

سپس در مورد این که این عناصر چگونه کشف شدند، صیقل پذیرفتند، و چگونه در فعالیتی مستقل تحت نام «تئاتر» تحکیم یافتند نظریه بپردازد. اما از آنجا که بخش اعظم این فرایند قبل از طلوع تاریخ نوشتاری واقع شده است، تاریخنویس تنها می‌تواند آن را از طریق حدس و گمان بازسازی کند. بنابراین اگر ببینیم بسیاری از نظریه‌ها درباره‌ی خاستگاه تئاتر بسی پیش رفته‌اند، اما هیچ کدام به تحقیق ثابت نشده‌اند، نباید تعجب کنیم. به هر حال پیگیرترین نظریه‌ها حاکی از آن است که تئاتر از دل اسطوره و آیین به در آمده، و رشد و نمو یافته است.

نظریه‌ی خاستگاه آیینی

علاقه به درك خاستگاه تئاتر از اواخر سده‌ی نوزدهم سرعتی تصاعدی گرفت، زیرا در آن زمان مردمشناسان اشتیاق زیادی به یافتن پاسخ مسأله از خود نشان می‌دادند. از آن هنگام تا به امروز، نظر مردمشناسی حداقل سه مرحله را پشت سر نهاده است.

در مرحله‌ی اول که از ۱۸۷۵ تا ۱۹۱۵ به طول انجامید، مردمشناسان به رهبری سر جیمز فریزر[۱] ادعا کردند که همه‌ی فرهنگها از یك الگوی تکاملی پیروی می‌کنند؛ در نتیجه جوامع ابتدایی‌ی موجود در عصر حاضر، می‌توانند منابع مستندی درباره‌ی تئاتر هزاران سال پیش در دسترس ما بگذارند. (اصطلاح «ابتدایی» در این فصل اصطلاحی فنی است که مردمشناسان به کار می‌برند تا جوامعی را که هنوز زبان نوشتاری ندارند توصیف کنند.)

دریافت مردمشناسان اولیه از این فرایند را می‌توان بدین صورت خلاصه کرد: در آغاز انسان به تدریج به نیروهایی باور یافت که ظاهراً موادغذایی و منابع دیگری را که بقای او بدانها وابسته بود در اختیار خود داشتند. از آنجا که این انسانها دریافت روشنی از عوامل طبیعی نداشتند، آنها را با نیروهای فوق طبیعی و جادویی مربوط می‌دانستند. پس به جستجوی وسایلی برای جلب حمایت آن نیروها پرداختند. براثر مرور زمان، بین شیوه‌هایی که به کار می‌بردند، و نتایجی که از آن شیوه‌ها انتظار داشتند، رابطه‌ی مسلمی یافتند. این شیوه‌ها، سپس تکرار شدند، صیقل یافتند، و رسمیت پذیرفتند، تا سرانجام بدل به آیین گردیدند. در این مرحله همه‌ی گروه یا قبیله معمولاً آن آیین را اجرا می‌کردند، و تماشاگرانشان همان نیروهای فوق طبیعی بودند.

داستانها یا اسطوره‌ها معمولاً در اطراف آیینها به وجود می‌آیند، تا آنها را توضیح دهند، توصیف کنند، و یا به صورت آرمان درآورند. این اسطوره‌ها عموماً حاوی‌ی عناصری مبتنی بر وقایع، یا اشخاص واقعی هستند، هر چند معمولاً تا حد زیادی در داستانها تغییر ماهیت داده‌اند. اسطوره گاه حاوی نماینده‌ی آن نیروهای فوق طبیعی است که از طریق آیین تقدیس می‌شود، یا قبیله می‌کوشد تا از طریق اجرای آیین آن را تحت تأثیر قرار دهد. لذا مجریان آیین، یا شرکت‌کنندگان در مراسم، نقش شخصیتهای اساطیری یا نیروهای فوق طبیعی را بازی می‌کنند، و این اجرای نقش نشانه، یا آغاز پیدایش یك صحنه‌ی دراماتیك است.

هر چه بر دانش انسان افزوده می‌شود، دریافت او نیز از نیروهای فوق طبیعی و روابط علت و معلولی

تغییر می‌یابد، در نتیجه برخی از آیینها کنار نهاده می‌شوند، یا تعدیل می‌یابند. اما اسطوره‌هایی که در اطراف آیینها رشد و نمو کرده‌اند، ممکن است به عنوان بخشی از سنت شفاهی‌ی قبیله حفظ گردند، و گاه داستانهایی که براساس اسطوره ساخته شده‌اند، بی‌آن که همان کاربرد آیینی‌ی گذشته را داشته باشند، به شکل درامی ساده به اجرا در آیند. به این ترتیب، اولین گام مهم در راه تئاتر به عنوان فعالیتی مستقل و تخصصی برداشته شده است. از ان پس زیبایی‌شناسی جای سودمند بودن یا هدفهای مذهبی‌ی آیینها را می‌گیرد. آنچه آمد چکیده‌ی دریافتی است که در اواخر سده‌ی نوزدهم در مورد خاستگاه تئاتر مورد قبول بوده است.

درباره‌ی این مردمشناسان پیشتاز ذکر چند نکته ضروری است: نخست آن که آنها با دو فرض ابراز نشده آغاز می‌کنند: ۱) آنها شخصاً مردمانی عارف و آگاه، و صاحبنظرانی بی‌طرفند، و درباره‌ی کسانی می‌نویسند که خرافاتی، و وحشیهایی خیالاتی‌اند؛۲) آنهاهمچنین معتقدند جوامع تکنولوژیك نوین بر همه‌ی فرهنگهای ابتدایی برتری دارد. دوم آن که آنها از طریق «داروینیسم فرهنگی» به گذشته نگاه می‌کنند؛ بدین معنی که نظریه‌ی داروین درباره تکامل بیولوژیکی‌ی انواع را به پدیده‌های فرهنگی نیز تسری می‌دهند، و ادعا می‌کنند که همه‌ی نهادهای انسانی از طریق فرایندی اجتناب‌ناپذیر، و به صورتی به هم پیوسته و منظم، از ساده به پیچیده حرکت می‌کنند. لذا نظراتشان نوعی تحقیر را در مورد مردم ابتدایی القا می‌کند، و نیز به این نتیجه می‌رسد که نهادهای فرهنگی در همه‌ی جوامع از الگوی تکاملی‌ی واحدی پیروی می‌کنند.

مرحله‌ی دوم پیشرفت مردمشناسی از سال ۱۹۱۵ آغاز می‌شود، و مکتب دیگری به رهبری برانیسلاو مالینوفسکی[۲]، روش استقرایی‌ی مکتب فریزر را رد می‌کند، و به جای آن رهیافتی استنتاجی را پیشنهاد می‌کند. مکتب جدید مطالعه‌ی خود را در محل مورد بررسی، و در عمق آن آغاز کرده ، و سؤال را اساساً به گونه‌ی دیگری طرح می‌کند: کارکرد روزانه‌ی جوامع معین چگونه است؟ این مکتب را غالباً مکتب «کارکرد گرایی»[۳] می‌نامند. گروه جدید هر فرهنگی را به شدت خاصه می‌داند و نسبت به مکتب گذشته، که خاستگاه نهادهای فرهنگی‌ی عهد عتیق را براساس مطالعه‌ی قبایل بدوی‌ی موجود در دنیای مدرن توضیح می‌داد، تردید فراوانی القا می‌کند. این مکتب چنین پیشنهاد می‌کند که نهادهای فرهنگی‌ی مختلف از طریق فرایندهای متفاوتی توسعه می‌یابند.

بعد از جنگ جهانی دوم مرحله‌ی سومی هم توسط مردمشناسان بنا نهاده شده که مکتب«ساختارگرایی»[۴] نامیده می‌شود. بانی‌ی این مکتب کلود لِوی استروس[۵] نام دارد (اکثر مردمشناسان امروزی البته هنوز همان مکتب کارکردگرایی را پیروی می‌کنند). لِوی استروس همچون پیروان مکتب کارکردگرایی، داروینیسم فرهنگی را رد می‌کند و معتقد است که هر جامعه‌ای خط فرهنگی‌ی خاصه‌ی خود را به وجود می‌آورد. لِوی استروس نیز مانند فریزر به الگویی جهانی معتقد است، هر چند الگوی او باالگوی‌فریزر تفاوت دارد. آنچه برای لوی استروس بیشترین اهمیت را دارد آن است که بداند مغز چگونه عمل می‌کند، و پاسخ آن را در تحلیل اسطوره جستجو می‌کند.او اسطوره را شکلی از منطق می‌شناسد،